

Ewa Golachowska
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Pogranicze polsko-białoruskie. Perspektywa językowa i socjolingwistyczna

Przedmiotem wykładu będzie sytuacja językowa i socjolingwistyczna na pograniczu polsko-białoruskim. Zarówno po polskiej, jaki po białoruskiej stronie mamy do czynienia z mieszanym osadnictwem polskim i białoruskim, co generuje intensywne kontakty językowe, a często prowadzi do dwujęzyczności (lub trójjęzyczności) mieszkańców tych terenów. Jednak geneza tej etnicznej i językowej różnorodności jest trochę inna i wynika z innych procesów osadniczych na Podlasiu i w dawnym Wielkim Księstwie Litewskim. Te historyczne różnice jeszcze do niedawna miały znaczenie dla kształtowania się regionalnych odmian polszczyzny, w mniejszym stopniu gwar białoruskich. W wykładzie omówione zostaną gwary wschodniosłowiańskie Podlasia, ich specyfika, zasięg geograficzny i charakterystyczne cechy językowe zapisane podczas badań terenowych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku, a opisane i zinterpretowane w Atlasie Gwar Wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, który był wydawany w IS PAN w latach 1980-2012. Te informacje zostaną skonfrontowane z dzisiejszą sytuacją gwar białoruskich na terenie Polski, na którą wpływa dwujęzyczność użytkowników oraz współczesne procesy demograficzne, ekonomiczne i kulturowe.

Tematem drugiej części wykładu będzie współczesna sytuacja polszczyzny funkcjonującej na zachodniej Białorusi. Zostanie pokazany kierunek zmian językowych, jaki obserwujemy od lat oraz kontekst społeczny i polityczny w jakim rozwija się język polski na Białorusi.

W wykładzie obok zagadnień językowych uwzględnione zostaną związki języka białoruskiego i gwar białoruskich funkcjonujących na terenie Polski z tożsamością narodową lub etniczną jego użytkowników. To samo dotyczy będzie użytkowników polszczyzny na Białorusi, gdzie język polski uznawany jest często za język ojczysty przez przedstawicieli mniejszości polskiej (pokaże krótką analizę wyników białoruskiego spisu powszechnego z roku 2019), ale jego naukę podejmują chętnie także osoby bez polskich korzeni, jako języka użytecznego i ważnego w kontaktach zawodowych, naukowych i edukacyjnych.

Literatura

Barszczewska, N., (2009). *Język białoruski w Polsce – historia i stan obecny*. „Acta Polono-Ruthenica”, XIV, s. 339–351.

Budźko, I., (2007). *Linhwistyczny i sacyjalinhwistyczny charakter belaruskaha pameżža. Da pastanouki problemy*. [w:] E. Smułkowa, A. Engelking (red.), *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej* (s. 259–280). Warszawa: Wydawnictwo DiG.

Golachowska, E., Krasowska H. , (2012). “Czy powstaje nowa polszczyzna kresowa?,” [w:] *Z polskich studiów slawistycznych, Seria 12: Językoznawstwo, Komitet Słowianoznawstwa PAN*, s. 53-59.

Geben K., (2003). *Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie*, Warszawa.

Glinka, S., Obrębska-, Jabłońska, A., Siatkowski, J., & Maryniakowa, I. (Red.) (1980–2012). *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* (T. 1–10). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Golachowska E., (2012). *Funkcjonowanie polszczyzny w środowisku młodzieży z rodzin katolickich na Białorusi*, [w:] *Język polski dawnych kresów wschodnich*, red Ewa Dziegiel, Katarzyna Czarnecka, Dorota A. Kowalska, Warszawa, s. 75-82.

Golachowska E., (2013). *Język i identyfikacja narodowa katolików na wschodniej Białorusi*, [w:] *Słowiańskie wyspy językowe i kulturowe*, red. E. Nowicka, M. Głuszkowski, Toruń 2013, s. 43-54.

Golachowska E., (2015). *Między (rosyjskojęzycznym) miastem a (białoruskojęzyczną) wsią. Zmiany prestiżu i dystrybucji języków na Białorusi w drugiej połowie XX wieku. Szkic socjolingwistyczny*, [w:] *Obce/swoje. Miasto i wieś w literaturze i kulturze ukraińskiej XX–XXI wieku*, red. Katarzyna Glinianowicz, Katarzyna Kotyńska, Wydawnictwo «scriptum», s. 28-38.

Grek-Pabisowa I., (1997). *Językowa rzeczywistość na dawnych Kresach północno-wschodnich*, [in:] red. Handke Kwiryna, *Kresy – pojęcie i rzeczywistość*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 145–179.

Grek-Pabisowa I., (2002). *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Grek-Pabisowa I., Handke K., Ostrówka M., Zielińska A., (1998). *Bohatyrowicze 100 lat później*, Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Konczewska K., (2021). *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie*, Prace Instytutu Języka Polskiego PAN 160, Kraków.

Riegier J., (2019). *Szanse przetrwania czy odrodzenia się polszczyzny kresowej*, „Prace Filologiczne”, Tom LXXIII, s. 343–368

Sadowski, A., (1995). *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.

Sajewicz, M., (1997). *O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie*. „Rozprawy Sławistyczne”, 12, s. 91–107.

Smułkowa, E., (2002). *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Straczuk, J., (2008). *Wielojęzyczność pogranicza: od tutejszości do nowej lokalności*. [w:] A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska (red.), *Tożsamość – Język – Rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim* (s. 95–107). Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Szwed, R., (2010). *Kultura i tożsamość wschodniego pogranicza Polski. Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa*, 36, s. 51–76.

Tożsamość – Język – Rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim., (2008), red. A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska, Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Turska H., (1995). *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, Vilnius, Mintis.